

Єфіменко Ігор Миколайович,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
Арешонков Віталій Володимирович,
старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

З переходом від командно-планової економіки до вільних ринкових відносин, розширенням зовнішніх економічних зв'язків, появою кооперативних господарств, відродженням приватного сектору економіки, активного формування приватного капіталу, розвитком банківської системи та фондового ринку тощо, правоохоронна і судова системи України зіткнулася з масою раніше не відомих для національної безпеки суспільно небезпечних діянь пов'язаних з незаконною економічною діяльністю. Це обумовило необхідність реформування кримінального законодавства України та впровадження у його норми нового розділу Особливої частини, який кваліфікував кримінально карні правопорушення у сфері господарської діяльності. Нині можна з впевненістю зазначити, що на сьогодні економічна злочинність охопила усі базові галузі промисловості, а її масштаби набули міжконтинентального характеру, що у сукупності становить загрозу розвитку економіки не лише на національному рівні, а й у міжнародному просторі загалом.

Наразі розділ VII закону України про кримінальну відповідальність, який має назву «Кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності» [1] є одним із найбільших у структурі Особливої частини. З моменту прийняття КК України, цей розділ зазнав динамічних перетворень. До прикладу із сорока семи змін та доповнень вісімнадцять стосувалися декриміналізації раніше діючих кримінально-правових заборон (кримінальних правопорушень). Ця обставина пояснюється тим, що у більшості випадків суб'єктивна сторона виключених суспільно небезпечних діянь характеризувалася спеціальною метою, яка породжувала додатковий, факультативний об'єкт кримінально карного делікту, що передував злочинній меті іншого кримінального правопорушення. У цьому контексті, дії винного прийнято було кваліфікувати за сукупністю кримінальних правопорушень, які здебільшого мали більш суворий вид покарання. Як приклад можливо навести створення або придбання фіктивного суб'єкту

підприємницької діяльності з метою прикриття незаконної діяльності, або здійснення інших видів діяльності щодо яких є пряма заборона. При вчиненні цього кримінального правопорушення, учасник або група учасників із дотриманням необхідної процедури проходили реєстрацію та отримували офіційний статус суб'єкта підприємницької діяльності, що формально є цілком законно. Проте, основна мета цієї процедури полягала у незаконному збагаченні окремих осіб або їх груп через легалізацію (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 209 КК України), ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України), шахрайства з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України), умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції (ст. 277 КК України) або вчинення інших загальнокримінальних правопорушень таких як наприклад, експлуатація дітей (ст. 150 КК України), порушення авторського права і суміжних прав (ст. 176 КК України), придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 198 КК України), незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу (ст. 246 КК України) тощо. При цих умовах фіктивне підприємництво лише дублювало інші суспільно небезпечні діяння, а в деяких випадках створювало передумови до вчинення більш значних за своєю правовою характеристикою кримінальних правопорушень, що як наслідок стало однією із причин декриміналізації ст. 205 КК України.

Економічна злочинність поряд з корупційними правопорушеннями залишається бути однією із основних загроз для національної безпеки України. Цей наратив прослідковується й у Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 [2]. Відповідно до положень цього документу, непослідовність та незавершеність реформ і корупція в органах державної влади є однією із існуючих причин, що перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливають її сталі і динамічне зростання, підвищують її уразливість до загроз та створюють і підживлюють кримінальне середовище в цій сфері. У свою чергу, недостатній захист прав власності, повільний розвиток ринкових відносин у ключових сферах господарської діяльності, значна частка та роль державного сектору в економіці країни та недосконалість і фрагментарність існуючого законодавства у цій сфері – стримують економічне зростання та відштовхують внутрішніх та зовнішніх інвесторів.

До найбільш криміногенних відносин у господарській сфері поряд з фінансовою, банківською, зовнішньоекономічною діяльністю та енергетичною, металургійною, нафтопереробною, хімічною промисловістю, можна віднести й процеси з незаконної приватизації державного та комунального мана. Вирішення вказаних проблем, перш за все, потребує комплексного підходу, де держава має забезпечити належні умови не лише для активізації суб'єктів господарської

діяльності, а й адаптувати національне законодавство до сучасних європейських тенденцій. Водночас, господарська діяльність може бути законною лише тоді, коли не порушуються положення господарського, цивільного, податкового, митного, фінансового та іншого законодавства. У цьому проявляється одна із основних засад її діяльності, яка полягає у відомому постулаті: «дозволено лише те, що передбачено законом».

Натомість недосконалість одних нормативно-правових актів та відсутність інших створило «юридичні колізії» та їх негативні наслідки, які сприяли необґрунтованій приватизації низки об'єктів державної та комунальної власності. До прикладу законодавчий акт, нормами якого було врегульовано та систематизовано правові, економічні та організаційні основи приватизації державного і комунального майна та майна, що належить Автономній Республіці Крим, був прийнятий лише у 2018 році [3]. До цього приватизаційні процеси регулювалися окремими актами Кабінету Міністрів України та Фонду державного майна України діяльність якого, до 2011 року, здійснювалася відповідними постановами Верховної Ради України.

У сукупності із корупцією в державних органах влади та місцевого самоврядування, за умов відсутності незалежної преси, наростаючої інфляції, недостатньої правової бази діяльність правоохоронних органів у боротьбі з незаконною приватизацією державного та комунального майна безрезультатна. Оскільки, за таких умов легко приховати сліди цього кримінального правопорушення та важко визначити мотиви його вчинення. Зі свого боку ця обставина пояснює чому кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності є одними із найбільш прихованих. Водночас, систематичні зміни та доповнення до розділу VII КК України на теоретико-емпіричному рівні спричинили дискусії щодо криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень родовим об'єктом яких є господарська діяльність, що як наслідок викликало певні труднощі у розробці відповідних криміналістичних методик їх розслідування. Тому, з урахуванням сучасних реалій, пріоритетними залишаються питання у напрямку створення системної криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, з метою розроблення на цій основі окремих криміналістичних методик організації, здійснення їх розслідування та попередження (запобігання).

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни». Прийнята рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020. Затверджена Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
3. Про приватизацію державного і комунального майна. Закон України від 18.01.2018 № 2269-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.